

Compenserende maatregelen in 2009 voor steenuilen in de Waalsprong bij Nijmegen

Overzicht van de compenserende en mitigerende maatregelen ter compensatie van het verdwijnen van nest- en foerageergelegenheid voor steenuilen in de Waalsprong

H. van Blitterswijk
F. Jacobs
G.A.J.M. Jageers op Akkerhuis

Compenserende maatregelen in 2009 voor steenuilen in de Waalsprong bij Nijmegen

Compenserende maatregelen in 2009 voor steenuilen in de Waalsprong bij Nijmegen

**Overzicht van de compenserende en mitigerende maatregelen ter
compensatie van het verdwijnen van nest- en foerageergelegenheid voor
steenuilen in de Waalsprong**

H. van Blitterswijk

F. Jacobs

G.A.J.M. Jagers op Akkerhuis

Alterra-rapport 1971

Alterra, Wageningen, 2009

REFERAAT

Blitterswijk, H. van, F. Jacobs en G.A.J.M. Jagers op Akkerhuis, 2009. *Compenserende maatregelen in 2009 voor steenuilen in de Waalsprong bij Nijmegen. Overzicht van de compenserende en mitigerende maatregelen ter compensatie van het verdwijnen van nest- en foerageergelegenheid voor steenuilen in de Waalsprong*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1971. 22 blz. 4 fig.; 2 tab.; 5 ref.

In De Waalsprong, een nieuwe stadswijk ten Noorden van Nijmegen, zal door bouwwerkzaamheden in de komende jaren de habitat van 14 paar steenuilen worden aangetast. Op korte termijn komt de habitat van 5 paar steenuilen te vervallen. De totale populatie steenuilen in De Waalsprong en het omliggende gebied bestaat naar schatting uit meer dan 100 broedparen. Om achteruitgang van deze populatie te voorkomen is eind 2008 een inventarisatie uitgevoerd van geschikt steenuilhabitat rondom de Waalsprong en is begin 2009 begonnen met het ophangen van nestkasten op geschikte locaties. Bovendien is op 3 locaties habitatverbetering uitgevoerd.

In totaal zijn 17 nestkasten opgehangen, waarvan er begin 2009 vijf bewoond werden door steenuilen. Dit betrof drie nestkasten in bestaand habitat (alle drie met broedsel) en twee in nog onbezet habitat, waarvan een met broedsel. Uit de resultaten blijkt dat het goed mogelijk is de populatie steenuilen in de omgeving van de Waalsprong te stimuleren, zodanig dat het verdwijnen van 14 paar steenuilen niet zal leiden tot een achteruitgang van de populatie in het plangebied en omgeving.

Trefwoorden: compensatie, flora- en faunawet, steenuilen, Waalsprong

ISSN 1566-7197

Dit rapport is gratis te downloaden van www.alterra.wur.nl (ga naar 'Alterra-rapporten'). Alterra verstrekt geen gedrukte exemplaren van rapporten. Gedrukte exemplaren zijn verkrijgbaar via een externe leverancier. Kijk hiervoor op www.boomblad.nl/rapportenservice.

© 2009 Alterra

Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland

Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
2 Steenuilen in de Waalsprong	11
2.1 Inventarisatiegegevens	11
2.2 Ecologie van de steenuil	11
2.2.1 Landschap	11
2.2.2 Voedsel	11
2.2.3 Nestgelegenheid	12
2.3 Verwachte effecten van de geplande ruimtelijke ontwikkelingen	12
2.4 Compenserende maatregelen	12
2.4.1 Nestkasten	15
2.4.2 Landschappelijke maatregelen	16
3 Discussie	19
Literatuur	21

Samenvatting

In verband met de aanleg van de Waalsprong, een nieuwe wijk van gemeente Nijmegen, zal op den duur de nestgelegenheid verdwijnen en/of de habitat worden aangetast van 14 paren steenuilen. Op een termijn van een à twee jaar vallen de nestlocaties van vijf steenuilparen binnen de inrichtingsplannen. Het betreft één locatie in Laauwik (zuidelijk deel), één in locatie in Groot Oosterhout en drie locaties in Hof van Holland, waarvan één in het tracé van de nieuwe stadsbrug. De populatie steenuilen in het rivierengebied waarvan de Waalsprong onderdeel is, omvat naar schatting minstens 100 broedparen.

Om de gunstige staat van instandhouding van de soort in het gebied te waarborgen is men in het voorjaar van 2009 begonnen met compenserende maatregelen voor de vijf territoria die in de Waalsprong op korte termijn verloren zullen gaan. Daarvoor zijn op 17 geschikte locaties buiten het plangebied nestkasten opgehangen en is op vier locaties de habitat verbeterd door aanplant van bomen en struiken. Van de opgehangen kasten werden in voorjaar 2009 al vijf bewoond door steenuilen: drie in bestaand habitat met broedsels en twee in vooraf niet bezet habitat, waarvan een met broedsel.

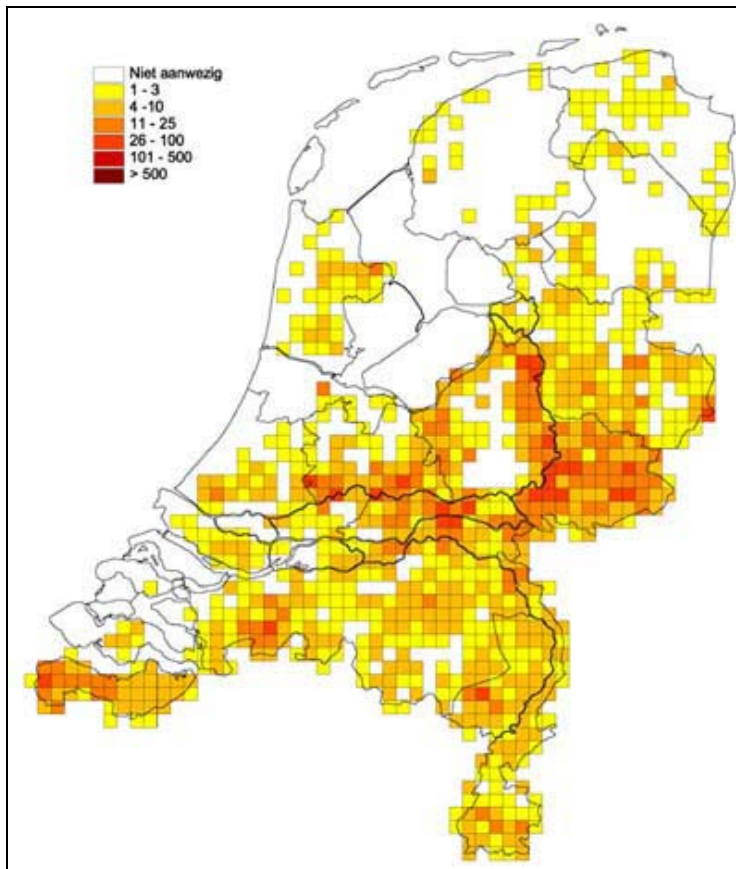
Als toevoeging aan deze compenserende maatregelen is een voorlichtingscampagne gevoerd om bij de inwoners van het gebied aandacht te vragen voor de steenuil. Dit heeft nieuwe adressen opgeleverd waar in 2010 extra steenuilkasten kunnen worden opgehangen.

De resultaten van de compensatie geven aan dat met de gevolgde strategie de populatie in het grotere gebied waarvan de Waalsprong deel uitmaakt kan worden gestimuleerd en dat op deze manier de duurzame staat van instandhouding van de steenuil in dit gebied kan worden gewaarborgd. Hoewel de bezetting van de geplaatste nestkasten nog kan toenemen, geeft de huidige bezetting van een op drie aan dat compensatie van alle 14 broedlocaties van de steenuil in het plangebied de komende jaren nog extra inspanningen vergt.

1 Inleiding

Steenuilen komen in grote delen van Nederland voor, met de grootste aantallen in de Achterhoek, Zeeuws Vlaanderen en het rivierengebied (Figuur 1). Tussen 1980 en 2000 is het aantal broedparen afgenomen van ongeveer 10.000 naar 6.000. Een belangrijke reden voor de achteruitgang is het geleidelijk verkleinen van oppervlaktes geschikt leefgebied. De uitbreiding van steden en dorpen en de aanleg van bedrijventerreinen en infrastructuur is een van de oorzaken hiervan.

Kleinschalige landschappen en de bijbehorende landschapselementen zoals houtwallen, singels, knotbomen, boomgaarden, heggen en hagen, zijn favoriete gebieden voor steenuilen. Vooral in wat rommelige terreinen voelen steenuilen zich thuis. Juist deze landschappen en rommelige hoekjes verdwijnen geleidelijk, waardoor de steenuilen moeilijker aan voedsel kunnen komen.

Figuur 1 Voorkomen van steenuilen in Nederland 1998-2000, Bron SOVON.

2 Steenuilen in de Waalsprong

2.1 Inventarisatiegegevens

Het plangebied van de Waalsprong is uitgebreid geïnventariseerd op aanwezigheid van broedvogels (o.a. Jagers op Akkerhuis, 2008). In totaal zijn 19 paren geïnventariseerd, waarvan 14 in het plangebied, waarvan er twee slechts in geringe mate zullen worden beïnvloed. In de eerstkomende uitvoeringsfasen van de ruimtelijke ontwikkelingen (o.a. Laauwik, Hof van Holland en Groot Oosterhout) zal het leefgebied van vijf broedparen verdwijnen. Voor deze vijf broedparen is gestart met het uitvoeren van compenserende en mitigerende maatregelen, rekening houdend met de eisen die de steenuil aan het leefgebied stelt.

2.2 Ecologie van de steenuil

2.2.1 Landschap

Steenuilen leven vooral in kleinschalige halfopen cultuurlandschappen, met stukken weiland, houtwallen en singels, rijen knotwilgen, ruige slootoevers, ruige wegbermen en bijvoorbeeld oude schuurtjes. Hier is ruimte om te broeden, te rusten te jagen en te schuilen. Op begraasde weilanden ligt vaak mest, waardoor insecten worden aangetrokken die op hun beurt voedsel zijn voor de steenuilen. Er moeten ook voldoende (weide)paaltjes aanwezig zijn vanwaar de steenuilen prooien kunnen opsporen.

Steenuilen zijn zeer honkvaste dieren, die jaren achter elkaar eenzelfde leefgebied kunnen bewonen; binnen hun leefgebied wisselen ze soms van nestkast, maar ook het jarenlang bewonen van eenzelfde nestplaats komt voor.

Verder is wenselijk dat geschikte leefgebieden niet meer dan ca twee kilometer uit elkaar komen te liggen, omdat steenuilen zelden grote afstanden afleggen op zoek naar nieuw habitat. Incidenteel is waargenomen dat jonge steenuilen op zoek naar nieuw habitat tien kilometer afleggen. Bij te grote afstanden raken steenuilen geïsoleerd, wat het vormen van nieuwe broedparen bemoeilijkt.

2.2.2 Voedsel

Steenuilen zoeken hun voedsel in de nabijheid van de nestplaats. Hun foerageergebied is vaak niet groter dan 500 bij 500 meter. Het is daarom van levensbelang voor de steenuilen dat er in dat betrekkelijk kleine gebied een groot aanbod van prooidieren voorhanden is.

Het voedsel van steenuilen bestaat uit onder andere ongewervelde dieren (rupsen, nachtvlinders, kevers, wormen) en muizen, jonge ratten en kleine vogels.

2.2.3 Nestgelegenheid

Steenuilen zijn holenbroeders die hun nest in een holte of een gang maken. Die holte kan een holle knotwilg zijn of een holle hoogstamfruitboom, maar net zo makkelijk accepteren ze een plaats onder dakpannen, een ruimte in een oud kippenschuurtje of een holte in een stapel afgedankte stenen of dakpannen. De laatste jaren broeden veel steenuilen in nestkasten die vaak door vrijwilligers worden opgehangen en onderhouden. Het ophangen van nestkasten blijkt een uitstekende vervanging voor het verdwijnen van veel (half-) natuurlijke nestgelegenheid.

2.3 Verwachte effecten van de geplande ruimtelijke ontwikkelingen

De geplande ruimtelijke ontwikkelingen in de Waalsprong leiden

- tot verstoring van de steenuilen, als gevolg van de werkzaamheden;
- tot verlies van de broedgelegenheden door het slopen van schuurtjes en het kappen van bomen;
- tot het permanent verdwijnen van foerageergebied door het bebouwen van het huidige leefgebied van de steenuilen.

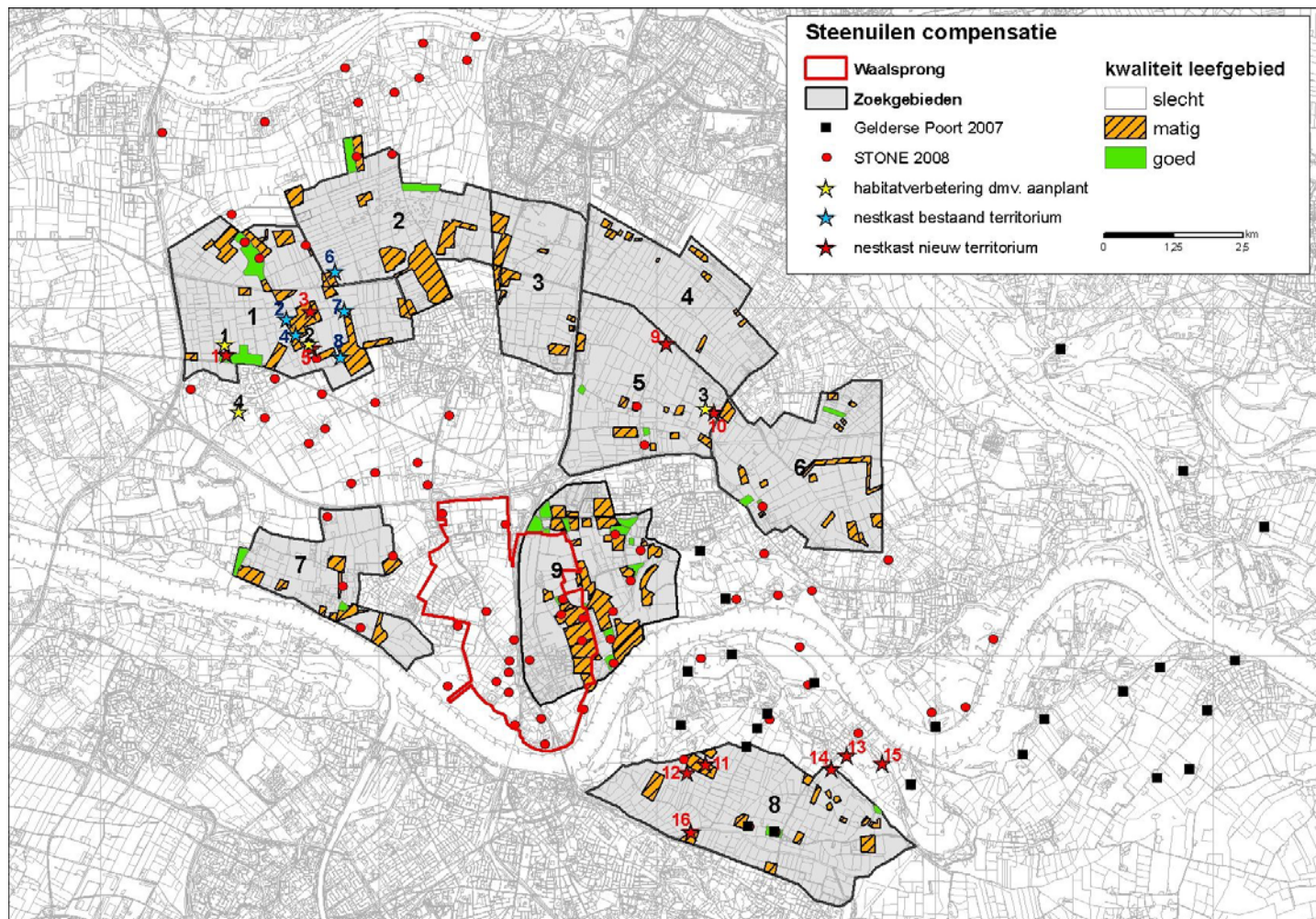
2.4 Compenserende maatregelen

In de komende fasen van ontwikkeling van de Waalsprong verdwijnt het leefgebied van vijf paren steenuilen grotendeels of volledig. In gezamenlijk overleg met de Dienst Landelijk Gebied (DLG) van het Ministerie van LNV, Alterra en de Grond Exploitatie Maatschappij (GEM) van de Waalsprong is in 2008 afgesproken dat in een vroeg stadium begonnen zou worden met het treffen van compenserende maatregelen.

Omdat het gehele huidige leefgebied ongeschikt wordt moeten de steenuilen uitwijken naar geschikt leefgebied in de omgeving. Dat nieuwe leefgebied mag niet reeds bezet zijn door andere steenuilen. Vaak zijn echter geschikte gebieden al bezet, naar gelang de draagkracht (voedselaanbod, nestgelegenheid etc.) die ze voor de steenuilen hebben.

Een groot gebied rondom de Waalsprong is beschouwd als zoekgebied voor het plaatsen van nestkasten, het verbeteren van minder geschikt leefgebied en het vinden van reeds geschikt leefgebied dat nog niet bezet is door steenuilen. Alterra-rapport 1782 geeft met kaarten een goed overzicht van deze ongeschikte, geschikte en geschikt te maken gebieden (Jagers op Akkerhuis 2009).

Sommige nestkasten en sommige gebieden waar bomen en hagen zijn aangeplant liggen op flinke afstand van de plaatsen waar steenuilenhabitat gaat verdwijnen als gevolg van de ruimtelijke ontwikkelingen. Het is niet waarschijnlijk dat uitgerekend de broedparen, waarvoor leefgebied verdwijnt, deze nestkasten en gebieden bezetten. De maatregelen leiden wel tot een verbetering van de gebieden voor steenuilen in het algemeen en zij vergroten daarmee de mogelijkheden voor gunstige instandhouding van de lokale populatie van de soort.

Figuur 2 Overzichtskaart van het plangebied, zoekgebieden, plaatsing van nestkasten en habitatverbetering. De nummers corresponderen met tabel 1. Zwarte nummers met blauwe sterren zijn nestkasten in bestaand habitat. Rode cijfers met rode sterren zijn nestkasten in nieuw habitat. Zwarte cijfers met gele sterren geven de onafhankelijke nummering van de vier locaties waar habitatverbetering is gerealiseerd.

2.4.1 Nestkasten

In geschikte leefgebieden en gebieden waar landschappelijke maatregelen getroffen konden worden, hebben medewerkers van Stone (Steenuiloverleg Nederland) en Alterra in het vroege voorjaar van 2009 zeventien nieuwe nestkasten geplaatst. Voor elke bestaande nestplek die in de eerstkomende fasen van Waalsprong verdwijnt, zijn ruim drie nieuwe kasten geplaatst.

De nestkasten in nieuwe territoria zijn aangegeven met een rode ster op figuur 2. De overige kasten met een blauwe ster. Tijdens controles van de kasten in mei en juni bleken vijf nestkasten bezet te zijn door steenuilen, waarbij in vier kasten eieren en jongen werden aangetroffen. Er moet nog worden onderzocht of het totale aantal broedparen in het gebied is toegenomen of dat er sprake is van verhuizingen uit reeds bekende broedplekken. Ringonderzoek kan hier meer duidelijkheid geven.

Tabel 1 Overzicht van geplaatste nestkasten en resultaten in 2009. De nummers van de nestkasten corresponderen met Figuur 2. De nummers van de locaties met aanplant zijn apart vermeld in de kolom habitatverbetering.

Nestkast	Naam	Bestaand of nieuw territorium	Habitat-verbetering	
				2009
1	Slebes	nieuw	Aanplant op 2 locaties (locaties 1 en 4)	-leeg-
2	v. Ooyen 1 (erf)	bestaand		Steenuil (3 eieren)
3	v. Ooyen (land)	nieuw		Steenuil (geen nest)
4	Hamoen	bestaand		Steenuil (4 jongen)
5	Bouman	nieuw	Aanplant (locatie 2)	-leeg-
6	Barenburg graszaad/ fam Wijlhuizen	bestaand		Steenuil (5 eieren)
7	Willemsen	bestaand		Koolmees
8	de Bruin	bestaand		Spreeuw
9	Vermeulen	nieuw	Aanplant (locatie 3)	-leeg-
10	Hegeman	nieuw		Koolmees
11	Lisa Daamen Pastor 2 (wilg)	nieuw		-leeg-
12	Lisa Daamen Pastor 3 (es)	nieuw		Koolmees
13	van de Brink	nieuw		Steenuil (3 jongen)
14	Staatsbosbeheer kerkdijk Ooij	nieuw		Koolmees
15	Hans Maertens (Het Zwanebroekje)	nieuw		Koolmees
16	Hans Maertens (Erlecom, v Druten)	nieuw		-leeg-
17	van Druten	nieuw		Spreeuw

Figuur 3 Frans Jacobs (STONE) plaatst een nestkast in een wilg.

2.4.2 Landschappelijke maatregelen

Ter verbetering van de habitat voor steenuilen zijn in overleg met eigenaren in de zoekgebieden hoogstamfruitbomen, heggen en bomen aangeplant. De Waalsprong heeft in haar informatiebulletin “Spronglevend” uitgebreid aandacht besteed aan de steenuil en medewerking gevraagd van bewoners van het gebied. Het duurt uiteraard enkele jaren, maar op langere termijn vormen deze landschappelijke elementen een wezenlijke bijdrage aan het verbeteren van de habitat voor de steenuil.

Tabel 2 Aanplant van hoogstamfruitbomen, hagen en andere bomen.

	Soort	Lengte heg	Aantal
Fam. Slebes	meidoornheg	100 m	300
	meidoornheg	14 m	52
	zwarte populier		4
	es		1
	boompalen en band		8
Fam. Bouman	meidoornheg	200 m	600
	beukenheg	50 m	150
	gemengde heg	54 m	80
	hoogstamfruit		14
	boompalen en band		30
Fam. Hegeman	knotwilgen		10
	hoogstamfruit		12
	zwarte populier		3
	boompalen en band		30
Fam. Slebes (Tielsestraat)	hoogstamfruit		4
	boompalen en band		8

Figuur 4 omslag van het informatiebulletin over de Waalsprong; oproep om mee te werken aan het huisvesten van steenuilen

3 Discussie

In het kader van dit project zijn in totaal 17 nestkasten geplaatst in daarvoor vooraf onderzochte gebieden (Jagers op Akkerhuis, 2008). Op grond van inspectie op 15 juni bleek dat van de 17 kasten er 5 in gebruik waren genomen door steenuilen. In vier kasten werden minstens drie eieren of jongen aangetroffen. Een broedsel betrof een kast in nieuw habitat, de overige drie broedsels betroffen bestaand habitat.

Compensatie richt zich op de duurzame instandhouding van de populatie en richt zich dus op het realiseren van extra broedparen in gebieden waar voordien geen uilen zaten, of het veilig stellen van broedlocaties in gebieden waar ook nu uilen voorkomen.

De plaatsing van 17 nestkasten heeft in dit kader geleid tot de ingebruikname van twee kasten in nieuw gebied, waarvan in één kast met succes is gebroed, en de ingebruikname van drie kasten in al bezet gebied, alle drie met succesvolle broedsel.

Deze resultaten geven aan dat uilen op korte termijn niet snel nieuw habitat bewonen. Het is echter goed mogelijk dat op middellange termijn meer nestkasten in nieuw habitat zullen worden gevonden door jonge uilen, die in het najaar en de winter van 2009-2010 op zoek gaan naar een eigen territorium. Dit betekent ten eerste dat aandacht zal moeten worden besteed aan de monitoring van de bezetting van de nestkasten. Ten tweede zal het aantal nestkasten eind 2009 - begin 2010 moeten worden uitgebreid, als blijkt dat de uilen in bestaand territorium gevallen van verhuizing betreft.

Het is raadzaam om voor het plaatsen van eventuele nieuwe kasten als eerste onderzoek te doen naar de geschiktheid van de habitat rond de locaties van de mensen die zich naar aanleiding van de folder hebben aangemeld.

Literatuur

Jagers op Akkerhuis, G.A.J.M., 2008. *Inventarisatie van compensatiegebied voor de Steenuil rond 'de Waalsprong', gemeente Nijmegen. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1782.*

Anonymus, z.j. *Steenuil onder de pannen. Variatie op het erf* Vogelbescherming Nederland, in samenwerking met Landschapsbeheer Nederland, Steenuilenoverleg Nederland en SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Anonymus, 2007. *Bescherming Steenuil en kerkuil in Noord-Brabant. Jaarverslag 2006.* Brabants Landschap, Haaren.

Bunskoek, M. en P.M. van den Brandhof, 2009. *Compensatieplan Steenuil voor de Dijkverlegging Westenholte. Maatregelen voor de instandhouding van de lokale populatie steenuilen in Westenholte tegen de achtergrond van de Flora- en faunawet.* Ecogroen Advies BV, Zwolle.

Beersma, P., W. Beersma en A. van den Burg, 2007. *Steenuilen.* Vogelbescherming Nederland en Vogelbescherming België. Uitgeverij RoodBont.

